

UDC 378.147: 316.

DOI: 10.34671/SCH.HBR.2020.0403.0010

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

© 2020

ResearcherID: AAE-1091-2020

ORCID: 0000-0002-8032-8676

Тюльпа Тетяна Миколаївна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології і соціальної роботи

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(41400, Україна, Глухів, вул. Києво-Московська, 24, e-mail: tyulpatnt@gmail.com)*

Анотація. У статті зазначено, що соціальна компетентність – це соціально-педагогічна категорія, яка позначає поліфонічне особистісне утворення, що дозволяє індивіду активно взаємодіяти із соціумом, установлювати контакти з різними групами й індивідами, а також брати участь у соціально значущих проєктах і продуктивно виконувати різні соціальні ролі, яку необхідно формувати системно. Система як структурно-функціональне співвідношення частин цілого, його елементів, що базується на складній взаємодії внутрішньо- й міжсистемних відносин, дозволяє розглянути процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, визначити структуру, взаємозв'язки між елементами всередині системи й зовнішнім середовищем; визначити принципи функціонування системи формування зазначеної якості в педагогічній діяльності в умовах соціокультурного середовища ЗВО, забезпечується відповідним (у тому числі й ціннісно-смісловим) змістом освіти, характером взаємодії суб'єктів освітнього простору закладу вищої освіти, адекватністю педагогічних, методичних і дидактичних засобів. Доведено, що соціальна компетентність – елемент метасистеми професійної компетентності; її формування – частина процесу професійної підготовки фахівців; вища професійна освіта як середовище, в якому відбувається процес формування соціальної компетентності, є підсистемою вищої професійної освіти, яка своєю чергою є складником системи освіти взагалі. Виокремлено властивості системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей: структурованість, інтегративність, відкритість, неоднорідність, ієрархічність. Спрогнозовано основні ознаки педагогічної системи: динамічність, унікальність і, водночас, наявність граничних можливостей; гнучкість, стійкість, варіативність, цілеспрямованість. Визначено специфічні функції системи: трансляції соціального досвіду, регулятивна, гносеологічна, соціовиховна, світоглядна, адаптаційна, аксіологічна. Представлено структуру системи, яка містить мету, завдання, змістово-процесуальний, організаційно-методичний аспекти, прогнозований результат.

Ключові слова: соціальна компетентність, майбутні фахівці соціономічних спеціальностей, педагогічна система, структура системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

CHARACTERISTICS OF THE FORMATION'S PEDAGOGICAL SYSTEM TO THE FUTURE SPECIALIST'S SOCIAL COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL SOCIONOMIC SPECIALTIE'S TRAINING

© 2020

Tyulpa Tetiana Mykolaivna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
the Department of Social Work and Psychology

*Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
(41400, Ukraine, Hlukhiv, Kyiv-Moscow street, 24, e-mail: tyulpatnt@gmail.com)*

Abstract. The article specifies that social competence is a socio-pedagogical category that denotes a polyphonic personal education that allows an individual to actively interact with society, establish contacts with various groups and individuals, as well as participate in socially significant projects and productively perform various social roles, which must be formed systematically. The system as a structural and functional relationship of parts of the whole, its elements, based on the complex interaction of internal and intersystem relations, allows to consider the process of formation of social competence of future specialists in socionomic specialties, to determine the structure, relationships between elements within the system and environment; to determine the principles of functioning of the system of formation of the specified quality in pedagogical activity in the conditions of sociocultural environment of institutions of higher education, is provided with the corresponding maintenance, character of interaction of subjects of educational space, adequacy of pedagogical, methodical and didactic means. It is proved that social competence is an element of the metasystem of professional competence; its formation is a part of the professional specialists training process; higher professional education as an environment in which the process of formation of social competence takes place is a subsystem of higher professional education, which in turn is a component of education in general. The properties of the system of future specialists social competence formation of socionomic specialties are distinguished: structure, integrativeness, openness, heterogeneity, hierarchy. The main features of the pedagogical system are predicted: dynamism, uniqueness and, at the same time, the presence of extreme opportunities; flexibility, stability, variability, purposefulness. The specific functions of the system are determined: translations of social experience, regulatory, epistemological, socio-educational, ideological, adaptive, axiological. The structure of the pedagogical system formation of social competence for intended socionomic specialists is presented, which contains the purpose, tasks, content-procedural, organizational-methodical aspects, the prospective outcomes.

Keywords: social competence, future specialists of socionomic specialties, pedagogical system, structure of the system of formation of social competence of future specialists of socionomic specialties.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

© 2020

Тюльпа Татьяна Николаевна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры
психологии и социальной работы

*Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженко
(41400, Украина, Глухов, ул. Киево-Московская, 24, e-mail: tyulpatnt@gmail.com)*

Аннотация. В статье указано, что социальная компетентность – это социально-педагогическая категория, которая обозначает полифоническое личностное образование, позволяющее индивиду активно взаимодействовать с

соціумом, устанавлювати контакти з різними групами й індивідами, а також учувати в соціально значимих проєктах і продуктивно виконувати різні соціальні ролі, яку необхідно формувати системно. Система як структурно-функціональне співвідношення частин цілого, його елементів, оснований на складному взаємодії всередині- і міжсистемних відносин, дозволяє розглянути процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей, визначити структуру, взаємозв'язки між елементами всередині системи й зовнішнім середовищем; визначити принципи функціонування системи формування вказаного якості в педагогічній діяльності в умовах соціокультурної середовища вищої освіти закладу, забезпечується співвідношенням (в тому числі й ціннісно-смысловим) змістом освіти, характером взаємодії суб'єктів освітнього простору закладу вищої освіти, адекватністю педагогічних, методичних і дидактичних засобів. Доведено, що соціальна компетентність – елемент метасистеми професійної компетентності; її формування – частина процесу професійної підготовки фахівців; вища професійна освіта як середовище, в якому відбувається процес формування соціальної компетентності, є підсистемою вищої професійної освіти, в свою чергу є частиною освіти взагалі. Виділено якості системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей: структурованість, інтегративність, відкритість, неоднорідність, ієрархічність. Прогнозовано основні ознаки педагогічної системи: динамічність, унікальність і одночасно наявність межових можливостей; гнучкість, стійкість, варіативність, спрямованість. Визначено специфічні функції системи: трансляції соціального досвіду, регулятивна, гносеологічна, соціального виховання, світоглядна, адаптаційна, аксіологічна. Представлено структуру системи, що включає цілі, завдання, змістовно-процесуальний, організаційно-методичний аспекти, прогнозовані результати.

Ключові слова: соціальна компетентність, майбутні фахівці соціально-педагогічних спеціальностей, педагогічна система, структура системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей.

ВВЕДЕННЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У вітчизняній педагогіці поняття соціальної компетентності почало досліджуватися передовсім в дискусії про якість освіти, про те, яким повинен бути майбутній фахівець.

Соціальна компетентність – це соціально-педагогічна категорія, яка позначає поліфонічне особистісне утворення, що дозволяє індивіду активно взаємодіяти із соціумом, устанавлювати контакти з різними групами й індивідами, а також брати участь у соціально значущих проєктах і продуктивно виконувати різні соціальні ролі. На сучасному етапі розвитку освіти розрізняють дві стратегії: перша орієнтована на конкретні плановані цілі – навчальність, друга – на цілі-вектори – здатність до навчання, самовизначення, самоактуалізації, соціалізації, розвиток індивідуальності.

Якщо для реалізації першої стратегії існують стандарти, навчальні програми, форми, методи й засоби навчання, а також способи оцінки результатів навчання, то реалізація другої ставить перед дослідниками завдання розробки нових концепцій, нових освітніх систем, їхнього змісту, технологій. Зазначені позиції вимагають системного контексту формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Сучасна філософія науки, спираючись на ідеї Л. фон Берталанфі [1], який є творцем загальної теорії систем, розглядає системність як особливий тип методології, що використовує у своїй концептуально-теоретичній конструкції такі фундаментальні поняття як цілісність, відносини, елементи, структура, ієрархія та ін.

Поняття «система» (від дав.-гр. *συστήμα* – організм, союз, ціле, сполучення, складене з частин) отримало широке висвітлення як у роботах вітчизняних філософів і педагогів, так і в працях зарубіжних авторів: А. Авер'янова [2], Л. фон Берталанфі [1], Ю. Бех [3], А. Слешова [3], Ю. Сурміна [4] та ін. Вивчення джерельної бази показує, що єдиного визначення поняття «система» нині не існує, у більшості з них система визначається або в широкому сенсі, без урахування особливостей деяких типів систем, або у вузькому сенсі, описуючи властивості, притаманні лише певному типу систем, а саме:

– категорія, що позначає об'єкт, організований як цілісність [5];

– сукупність елементів або частин, організованих з певною метою у відношенні до зовнішнього навколишнього середовища [6];

– сукупність чогось, упорядкована як ціле; план або схема, яка складається з частин, об'єднаних для створення ланцюга взаємозалежностей; постійне об'єднання елементів, які становлять єдине ціле [7];

– сукупність взаємозв'язаних елементів, які об'єднані єдиною метою і функціональною цілісністю, і при цьому властивість самої системи не зводиться до суми властивостей елементів [8];

– сукупність учасників зі своїми взаєминами де взаємодіючі сторони інтерпретуються як елементи системи зі складними зв'язками між собою [9].

Аналіз наукової літератури з питань досліджень феномену засвідчує, що система це сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, утворюють певну цілісність, єдність і має наступні характеристики: складний характер, адже вона складена з елементів; взаємозв'язок і взаємозумовленість цих елементів; цілісний характер.

У зв'язку з тим, що процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей є складноорганізованою впорядкованою цілісністю, що включає як окремих індивідів, так і соціальні спільноти, можна вважати, його соціальною системою, яка, за визначенням Б. Юдіна, певною мірою «детермінує дії індивідів і груп, що входять до неї, і в певних ситуаціях виступає по відношенню до оточення як єдине ціле» [10, с. 586].

Ураховуючи думки науковців, які визначають певну сукупність властивостей соціальної системи: сутність і складність, зв'язок систем із зовнішнім середовищем, цілеспрямованість, параметри розвитку та функціонування [11]; структурність, взаємозалежність з середовищем, ієрархічність [4]; ємкостність, цілісність [12], ядром якої є людина, ми можемо віднести до соціальної й педагогічної системи.

Обґрунтування актуальності дослідження. Вважаємо, що система як структурно-функціональне співвідношення частин цілого, його елементів, що базується на складній взаємодії всередині- й міжсистемних відносин, дозволяє розглянути процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей, визначити структуру, взаємозв'язки між елементами всередині системи й зовнішнім середовищем; визначити принципи функці-

онування системи формування зазначеної якості в педагогічній діяльності в умовах соціокультурного середовища ЗВО, а також процес управління цією системою.

МЕТОДОЛОГІЯ

Формування цілей статті. Метою статті є обґрунтування педагогічної системи, реалізація якої забезпечувала б не тільки формування соціальної компетентності як позиції, а й як наміру до вчинення актів соціально спрямованої професійної поведінки, що забезпечують ефективність соціальної взаємодії.

Постановка завдання. Зазначені позиції дозволяють відзначити, що формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є цілеспрямованим поступальним системним процесом, який забезпечується відповідним (у тому числі й ціннісно-смісловим) змістом освіти, характером взаємодії суб'єктів освітнього простору закладу вищої освіти, адекватністю педагогічних, методичних і дидактичних засобів.

Методи, методики та технології, що використовувалися. З метою дослідження і впорядкування теоретичних уявлень про системність формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей обрано методи теоретико-методологічного аналізу, що дає змогу обґрунтувати вихідні положення дослідження; інтерпретаційно-аналітичний метод із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Будь-яку систему слід розглядати як елемент метасистеми. У контексті нашого дослідження соціальна компетентність - елемент метасистеми професійної компетентності; формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей – частина процесу професійної підготовки в умовах ЗВО; середовище, в якому відбувається процес формування соціальної компетентності, – вищу професійну освіту – розглядаємо як підсистему вищої професійної освіти, яка є своєю чергою складником освіти взагалі. Така педагогічна система передбачає добір і використання педагогічних засобів і ресурсів, спрямованих на розв'язання завдань формування нових соціально прийнятних позицій, забезпечення умов впливу сформованої соціальної компетентності на світобачення, що виявляється у професійній поведінці майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Аналіз основних параметрів педагогічних систем, виділених різними авторами [11; 12; 13] дозволив виділити властивості системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, а саме: структурованість – наявність сукупності елементів, відносини між якими побудовані на зв'язках різного роду; цілісність – наявність зв'язків і відносин між елементами системи; інтегративність, яка виявляє системоутворювальні, системозберігаючі чинники; відкритість – взаємодія системи з навколишнім середовищем; неоднорідність – свідчить, що компоненти й елементи системи в різних її частинах володіють різними якостями; ієрархічність – можливість поділу системи на супідрядні частини, системи й елементи. Властивості системи залежать від властивостей елементів, але не відображають їх повністю. Також було спрогнозовано основні ознаки педагогічної системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей: динамічність – нестабільність окремих параметрів і передбачуваність поведінки елементів структури; унікальність поведінки системи в конкретних умовах, але водночас наявність граничних можливостей; гнучкість – здатність до зміни траєкторії розвитку, здатність адаптуватися до мінливих умов середовища й перешкод; стійкість – наявність ак-

тивних елементів, спроможних протистояти негативним тенденціям і самоорганізовуватися; здатність виробляти варіанти поведінки й змінювати свою структуру, зберігаючи при цьому цілісність і основні властивості; цілеспрямованість – здатність і прагнення до створення ієрархії цілей для перетворення особистості студента у соціально компетентного фахівця.

Специфіка формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей конкретизується у функціях педагогічної системи, в яких акцент робиться на виявленні різноманіття зв'язків і відносин, що мають місце як усередині досліджуваного об'єкта, так і в його взаєминах із навколишнім середовищем.

Система включає всі базові функції педагогічної діяльності, але в контексті нашого дослідження ми зосереджуємо увагу на функціях трансляції соціального досвіду, регулятивній, гносеологічній, соціовиховній, світоглядній, адаптаційній, аксіологічній.

Структура системи – наступна найважливіша її характеристика, адже «сама в структурі прихована таємниця відмінності частини від цілого, відмінності суми властивостей, якостей окремо взятих елементів, частин від властивостей і якостей системи» [2, с. 69].

Мета виступає одним з важливих системоутворювальних факторів, що обумовлює спосіб і характер діяльності, визначає відповідні засоби її досягнення й є не тільки спроектованим кінцевим результатом, а й вихідною спонукою діяльності.

Ми визначаємо мету нашої системи як теоретико-методологічне й методичне забезпечення формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей як специфічного процесу, спрямованого на становлення їхньої особистості, що володіє цілісним сприйняттям соціально спрямованої діяльності.

Реалізація вищезазначеної мети досягається шляхом розв'язання наступних завдань:

- формування стійкої мотивації до здійснення соціально спрямованої діяльності, ціннісно-регулювальної сфери особистості, яка спрямована на формування соціально-морального ідеалу, переконань, соціально-моральних й етичних цінностей і норм;
- формування соціальної когнітивно-орієнтованої сфери майбутнього фахівця, яке передбачає розширення соціального кругозору, підвищення соціального інтелекту, оволодіння знаннями, уміннями й навичками, необхідними у майбутній професійній діяльності;
- формування комунікативно-операційної сфери особистості, яке передбачає збагачення соціально-практичного досвіду особистості й спрямована на формування готовності до соціально-орієнтованої діяльності, розвиток навичок соціально-моральної поведінки у колективному житті, спільної діяльності й спілкування, здатності до досягнення цілей; формування комунікабельності, стресостійкості, розвиток здатності приймати рішення у різних ситуаціях професійної діяльності;
- формування здатності до самоаналізу власної поведінки й учинків, емоційно-вольової стійкості майбутнього фахівця, що має на увазі розвиток здатності розпізнавати й висловлювати свої емоції, вміння усвідомлено їх регулювати й контролювати, здатності витримувати негативні емоційні впливи, здатності до соціально-моральної й етичної оцінки своїх учинків і вчинків інших людей.

Важливим системоутворювальним фактором є структурні елементи системи й визначені зв'язки й відносини між ними. Ми погоджуємось із думкою С. Харченка, який наголошує на тому, що інноваційність у створенні педагогічної системи того чи того виду професійної підготовки полягає не у привнесенні в неї якихось нових структурних елементів, оскільки це може порушити природну логіку освітнього процесу, його

сутність, а в розробці нового змісту кожного з виділених компонентів, установленні зв'язку між ними, тобто у створенні такої моделі навчання, яка найбільшою мірою відповідала б соціальним потребам суспільства й характеру вищої освіти. [12, с. 28].

Зазначені чинники обумовлюють розробку змісту системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, визначення її етапів, добір і реалізацію форм і методів навчання, адекватних цілям формування соціальної компетентності, впровадження комплексу заходів, спрямованих на науково-методичне забезпечення освітнього процесу у межах кожного етапу, формування відповідних організаційно-педагогічних умов.

Змістово-процесуальний аспект системи спрямований на розкриття змісту формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, обумовлений основними методологічними підходами до організації зазначеного процесу: системним, діяльним, компетентнісним і містить у собі компоненти, адекватні структурі зазначеного феномену.

При визначенні змісту процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей були виділені наступні освітні складники: поліфункціональний, соціокультурний, екзистенційний, праксеологічний.

Результативність формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей визначається послідовністю дотримання наступних етапів: адаптивно-мотиваційного, інформаційно-пізнавального і операційно-діяльсного.

Процесуальний аспект відображає процес професійного саморозвитку особистості, що є основою формування соціальної компетентності, задає орієнтацію освітнього процесу, його головний напрямок, тим самим забезпечуючи ефективність якісної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Методичний аспект системи відображає послідовність здійснення процесу формування соціальної компетентності з урахуванням діяльсного аспекту і включає систему методів і форм освітньої діяльності, що застосовуються в залежності від завдань і очікуваного результату кожного з етапів.

Оцінювально-результативний аспект системи забезпечує функцію аналізу, зворотного зв'язку, моніторингову функцію і дозволяє аналізувати інформацію про хід освітнього процесу, коригувати діяльність з формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Результатами реалізації оцінювально-результативного блоку є: наявність чинників, необхідних для успішного формування соціальної компетентності студентів, які охоплюють підготовленість до формування соціальної компетентності; добір змісту освіти, що забезпечує формування соціальної компетентності; застосування технологій, методів і засобів навчання, що гарантують її формування; використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів ЗВО; контроль і оцінка зазначеного процесу; позитивні зміни рівня сформованості соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

ВИСНОВКИ

Висновки дослідження. Отже, розроблена і впроваджена в освітній процес система формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей:

- спирається на методологію системного, діяльсного й компетентнісного підходів;
- відображає закономірності формування соціальної компетентності як соціальної орієнтації на об'єкт соціальної взаємодії, а також умов її впливу на професійну поведінку майбутніх фахівців;
- характеризується єдністю стратегічних і тактичних цілей;

– спрямована на формування комплексу компонентів соціальної компетентності (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, комунікативно-діяльсного, рефлексивного);

– забезпечує реалізацію в освітньому процесі структурно-функціональної моделі формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, що включає концептуальний, змістово-процесуальний, методичний, оцінювально-результативний блоки;

– обґрунтовує умови, необхідні для розвитку значущих соціально-моральних якостей особистості;

– дозволяє збагатити зміст освітнього процесу з формування соціальних цінностей, потреб, мотивів професійної діяльності, що сприяють формуванню соціальної компетентності; визначити спеціальні соціальні знання, практичні вміння й навички, загальні компетенції;

– здійснюється за допомогою педагогічної метапредметної соціально-компетентнісної технології з використанням контекстних завдань і ситуацій, методів, форм, які є ефективними при формуванні соціальної компетентності особистості;

– відображає критерії й показники оцінки реалізованого процесу й описує його результат;

– обумовлює розвиток соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, готових і здатних до вирішення професійних завдань в умовах соціальної взаємодії.

Освітній процес, побудований на основі авторської педагогічної системи, дозволяє досягти бажаного результату: сформувати у студентів соціальну компетентність відповідно до специфіки їхньої майбутньої професійної діяльності як фахівців соціономічних спеціальностей.

Перспективи подальших досліджень цього напрямку. Наступним етапом дослідження проблеми розробки й застосування педагогічної системи формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей вважаємо створення моделі зазначеного процесу на основі діагностики стану сформованості соціальної компетентності майбутніх фахівців, рефлексивного аналізу рівнів досягнень, визначення «локусу проблем», прогнозування бажаних змін у досягненні позитивних результатів формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, розробки конкретної програми практичних дій, яка містить сукупність прийомів, добір процедур, методів й інших засобів, що мають забезпечити реалізацію системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бертаганф Л. фон. Общая теория систем – критический обзор. Исследования по общей теории систем: сб. переводов. Москва: Прогресс, 1969. С. 23–82.
2. Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность. Москва, 1976. 188 с.
3. Бех Ю. В., Слепцов А. И. Философські проблеми сучасного управління складними системами: ідеї, принципи і моделі: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 404 с.
4. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. Київ: МАУП, 2003. 368 с.
5. Словарь философских терминов. Новейший философский словарь. URL: <http://www.philosophy-terms.ru/word/>. (дата звернення: 08.04.2020).
6. Сучасний словник ініціативних слів / укладачі: О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.
7. Webster's Revised Unabridged Dictionary. Cañm The ARTFL Project / – Chicago: The University of Chicago, 1913. P. 1465. URL: <http://machaut.uchicago.edu/?resource=Webster%27s&word=system&use1913=on> (дата звернення: 15.04.2020).
8. Прангизвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности. Москва: СИНТЕГ, 2000. 528 с.
9. Могилевский В. Д. Методология систем. Москва: Экономика, 1999. 253 с.
10. Юдин Б. Г. Система социальная Философский энциклопедический словарь. Москва, 1989. 840 с.
11. Петришин Л. И. Системный підхід як основа організації процесу формування креативності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ. Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2013. № 26. С. 147–151.
12. Системный підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні: монографія / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ: Вид-во ДЗ

«ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. 488 с.

13. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі.
Дніпропетровськ: НГУ, 2014. 120 с.

The article was received by the editors 22.06.2020

The article was accepted for publication 27.08.2020